

Torenvalken in Noord-Holland

Broedresultaten en terugmeldingen

De Torenvalk en de Buizerd zijn de algemeenste roofvogels in Nederland. Beide voeden zich vooral met Veldmuizen, die zij in open landschap vangen. Als muizen schaars zijn, vangen Torenvalken ook vogels, kikkers, wormen en insecten. De populatie Torenvalken neemt de laatste decennia in aantal af en het huidige bestand wordt geschat op minder dan 5000 paar. Uit veel duingebieden is de Torenvalk bijna verdwenen als broedvogel. Dit artikel behandelt de broedresultaten en de terugmeldingen van geringde Torenvalken uit twee gebieden in Noord-Holland. We controleerden nesten van Torenvalken in:



Volwassen man **TORENVALK** met veldmuis. Foto's: Fred Koning

De Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD)

Een 3400 ha groot duingebied tussen Zandvoort en Noordwijk. Vanaf 1957 werden hier 146 nesten van Torenvalken gecontroleerd en 386 jongen geringd. De populatie nam sterk af en na

1990 werd er zelfs geen enkel broedgeval meer vastgesteld. De hoogste aantallen broedparen werden vastgesteld in de zestiger jaren na de aanleg van de infiltratiegebieden voor de opvang van Lekwater. Hierdoor ontstonden vochtige met grassen begroeide valleien. Dit

is een geschikt biotoop voor de Veldmuis, het hoofdvoedsel van de Torenvalk. Geleidelijk aan veranderden deze natte valleien in dichte, hoge vegetaties van Lisdodde, Riet en struweel. Een landschap waar de Veldmuis zich niet thuis voelt.

De Noordkop

Dit gebied ligt ten zuiden van Den Helder en bestaat voornamelijk uit weiden, duinen en landbouwgrond, dat gebruikt wordt voor de teelt van bloembollen en andere tuinbouwproducten. Het gebied strekt zich uit van Den Helder in het noorden tot Schoorl in het zuiden en tot Schagen en Breezand in het oosten. In dit gebied broeden de Torenvalken voornamelijk in nestkasten. De kasten worden lang niet ieder jaar bezet en ook de controles van de kasten zijn niet frequent. De eigenaars bellen ons meestal als ze vaststellen dat er jongen in de kast zitten. Hierdoor weten wij niet altijd hoeveel eieren er gelegd zijn. Er werden 113 nesten gecontroleerd en 424 jongen geringd. In dit gebied werden niet alleen nestjongen geringd, maar werden ook 176 volwassen Torenvalken gevangen en geringd.

Broedresultaten

De Torenvalk legt zijn eieren vanaf begin april tot eind mei, meestal 4 tot 7 eieren. Het legbegin en de legselgrootte varieert van jaar tot jaar en is afhankelijk van de voedselsituatie. De gemiddelde legselgrootte in de Noordkop was 5,1 ei (n=61). In sommige nesten blijven onbevuchte eieren achter of komen er één of twee jongen om. De gemiddelde broedselgrootte was 4,5 jong (n=94) per geslaagde broedpoging. In de AWD waren deze cijfers iets lager 4,8 ei (n=114) en 4,0 jong (n=100). Deze cijfers wijken niet af van hetgeen in andere gebieden in Nederland wordt gevonden. In de Noordkop mislukte 3% van de broed-

pogingen. In de AWD mislukte 22% van de 146 nestvondsten. Veel nestvondsten stammen van voor 1970 toen het schieten, uithalen en vernietigen van nesten door jachtopzichters nog gebruikelijk was.

Nestplaatskeuze

De Torenvalk is een soort die zelf geen nesten bouwt. De natuurlijke nestplaatsen zijn oude nesten van de Zwarte Kraai, Ekster en nissen in gebouwen of rotswanden. Echter, de hedendaagse Torenvalken maken vrijwel allemaal gebruik van nestkasten. Deze zijn geplaatst op palen of hangen aan bedrijfsgebouwen in land- en tuinbouwgebieden. Het zijn half open kasten met drie dichte wanden en één zijde met een opstaande rand van ongeveer 20 cm. De eigenaars zijn veelal akkerbouwers, veehouders of bloembollenkwekers. Ze zijn trots op 'hun valkjes' en bij één bedrijf hangt er zelfs een webcam, zodat op het kantoor het wel en wee van de valkenfamilie kan worden gevolgd.

De broedgevallen in de Noordkop hadden op twee na alle plaats in nestkasten. In de AWD werd vooral genesteld in bomen. Bij voorkeur hoge vliegdennen waar ze gebruik maakten van oude nesten van Zwarte Kraai en Ekster. In de tijd van de vervolging (tot 1970) was er een gebrek aan beschikbare nesten en werden als experiment enkele kunstnesten van gaas en takken aangebracht. Deze werden zowel door Boom-

TABEL 1 Nestplaatskeuze Torenvalk in de AWD

Boomsort	Aantal
Berk	5
Meidoorn	12
Grove Den	63
Zwarte Den	15
Holle boom	11
Nestkast	34

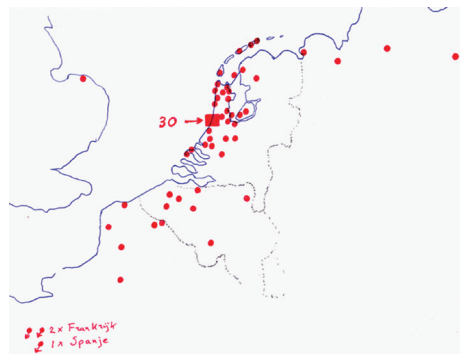
valk, Ransuil als Torenvalk geaccepteerd.

Terugmeldingen van als nestjong geringde Torenvalken

Van de als nestjong geringde vogels in de kop van Noord-Holland werden 49 terugmeldingen verkregen (zie kaart 1). De Nederlandse Torenvalken zijn min of meer standvogels, die zich slechts over geringe afstand verplaatsen. De meeste verplaatsingen hebben plaats in het eerste levensjaar als de jongen op zoek gaan naar een eigen jachtgebied of territorium: maar liefst 73% werd terug gemeld binnen 30 km van de geboorteplaats. Er waren slechts vier vogels die meer dan 100 km aflegden. De kampioen was een vogel die vier maanden na het ringen op 287 km afstand werd terug gemeld uit Frankrijk (Pas de Calais). Op de kaart staan alle vogels die meer dan 20 km van hun geboorteplek werden terug gemeld.

Van de nestjongen geringd in de AWD werden 86 terugmeldingen ontvangen (zie kaart 2). Wat hierbij opvalt is het grote aantal buitenlandse terugmeldingen: 8 uit Frankrijk, 6 uit België, 4 uit

Duitsland, 1 uit Spanje en 1 uit Engeland. Met de binnen onze landsgrenzen meegerekende meldingen werd 31 % over afstanden > 100 km terug gemeld. Dit is bijna 4 x zo hoog als in Noord-Holland (tabel 1).



KAART 2. Terugmeldingen van als nestjong in de AWD geringde Torenvalken.

Dit verschil is moeilijk te verklaren, maar er zijn een aantal factoren die een rol spelen. Aangezien er na 1990 bijna geen broedgevallen meer plaats vonden in dit gebied zijn de meeste terugmeldingen van vogels geringd tussen 1957 en 1985. In die tijd waren de vogelbeschermingswetten in Frankrijk en Spanje nog niet zo streng: zeven van de acht vogels gemeld uit Frankrijk werden geschoten! Ook de vogel uit Spanje en twee vogels uit België ondergingen dit lot. Ook was het in die periode buiten de AWD veiliger als daarbinnen. In de AWD werden op grote schaal Fazanten gefokt om later te worden losgelaten voor de jacht. De jachtopzichters waren het gehele jaar door bezig met het bestrijden van 'schadelijk wild': roofvogels, marterachtigen en kraaiachtigen. Deze populatie Torenvalken hield haar nesten buiten het broedseizoen niet bezet. We hadden het idee dat het trekvogels waren en zagen ze pas in het voorjaar terugkomen. Dit in tegenstel-



KAART 1. Terugmeldingen van als nestjongen geringde Torenvalken in studiegebied ten Zuiden van Den Helder. Vogels terug gemeld binnen 25 km zijn niet opgenomen

TABEL 2. Procentuele verschillen in afgelegde afstanden

	0-30 km	30-100 km	>100 km	Totaal
Als nestjong geringd N-Holland	36 (73%)	9 (19%)	4 (8%)	49
Als nestjong geringd AW duinen	35 (41%)	24 (29%)	27 (31%)	86
Als adult zelf geringd en terug gemeld	18 (90%)	1 (5%)	1 (5%)	20
Als adult gevangen, elders geringd	9 (53%)	6 (35%)	2 (12%)	17

ling tot de Torenvalken in de Noordkop. Zij zijn het hele jaar vaak niet ver van de kasten aanwezig. De terugmeldingen van vogels geringd in de Noordkop zijn van veel latere datum (na 1990) en mogelijk heeft ook de klimaatverandering hierbij een rol gespeeld.

Terugmeldingen van als volwassen vogels geringde Torenvalken

Een derde set terugmeldingen van Torenvalken werd verkregen uit vogels die als volwassen vogels buiten het broedseizoen werden gevangen in het studiegebied ten zuiden van Den Helder. In totaal ving we 176 volwassen Torenvalken tussen 1991 en 2013. Van



Volwassen man TORENVALK



KAART 3. Herkomst van als volwassen gevangen Torenvalken in een gebied tussen Den Helder en Alkmaar. Vogels geringd op een afstand < 25 km niet opgenomen.

deze groep droegen 37 exemplaren reeds een ring. Twintig van deze vogels hadden we eerder zelf geringd. Deze volwassen vogels bleken zeer plaats trouw, want 18 ex (90%) werden binnen 30 km afstand terug gemeld (acht zelfs binnen vijf km). De overige 17 vogels waren door anderen als nestjong geringd en door ons terug gevangen. Op kaart 3 is de herkomst van deze vogels te zien. Opvallend is dat de meeste vogels zuidelijk van het studiegebied waren geboren. Op kaart 1 zien we dat ook veel jongen uit ons studiegebied in de Noordkop ten noorden van hun geboorteplaats worden terug gemeld.

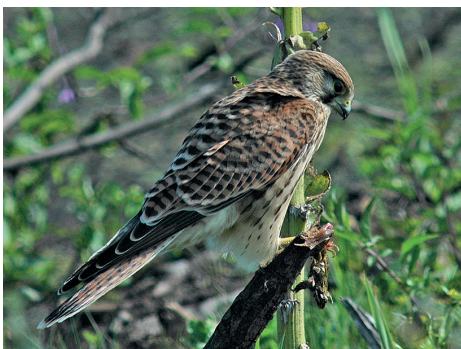
Leeftijden

Veel Torenvalken sterven voordat zij de leeftijd van 1 jaar hebben bereikt. Het zelfstandig worden na het uitvliegen en de zwerftochten op zoek naar een eigen jachtgebied zijn vol risico's. Van de pulen van welke we het sterftejaar wisten, bleek 67% in het eerste levensjaar om

TABEL 3. Sterfte Torenvalken

Jaar	aantal	%
1	72	67
2	19	18
3	8	8
4	4	4
5	2	2
6	1	1
7	0	0
8	1	1

te komen. Deze hoge sterfte onder de jonge Torenvalken wordt ook door andere onderzoekers vastgesteld. In Groot Britannië vond Village (1990) een sterfte van 68% voor het eerste jaar en 34 en 31% voor het tweede en derde jaar. Cavé (1968) toonde aan dat vooral de jongen uit de vroegst in het voorjaar gelegde legsels de beste overlevingskansen hadden. Verder blijkt ook dat de voedselsituatie in een bepaald jaar van groot belang is voor de overleving van de jongen (Dijkstra 1988). De doodsoorzaken van de door ons geringde Torenvalken werden in veel gevallen niet gemeld. Behalve de jacht in de zuidelijke landen was het verkeer een belangrijke doodsoorzaak. Verder kwamen voor: tegen glas gevlogen, verdronken in drinkwaterbak van vee en gebouw binnen gevlogen.



Juvenile TORENVALK met kikker



Volwassen wijfje TORENVALK met Veldmuis

Dank

In het gebied bij Den Helder was het Henk Post die veel contacten legde en onderhield met de eigenaars van nestkasten. Hij controleerde de kasten en maakte afspraken voor het ringen van de jonge valkjes. Peter Spannenburg was veel betrokken bij het ringen van de jongen en bij het vangen van volwassen vogels met behulp van een ball-chattri. Verder zijn we veel dank verschuldigd aan de vele eigenaars van de nestkasten.

■ Fred Koning

Literatuur

- Cavé, A.J. 1968. The breeding of the Kestrel, *Falco tinnunculus* L., in the reclaimed area Oostelijk Flevoland. Netherlands J.Zool.18: 313-407.
- Dijkstra, C. 1988. Reproductive tactics in the Kestrel *Falco tinnunculus*. University of Groningen: PhD thesis.
- Koning, F.J., 1965. Enkele aantekeningen over de roofvogelstand in de Amsterdamse Waterleidingduinen. *Limosa* 38, nr 1.
- Scharringa, C.J.G., W. Ruitenbeek en P.J. Zomerdijk (2010) Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2010. SVN en Landschap Noord-Holland.
- Village, A. 1990. The Kestrel. T&D Poyser Ltd. London.